

Pääkirjoitus

Sosiologisen kerronnan politiikka

Riikka Homanen ja Marianne Mäkelin

Käsillä olevassa Sosiologia-lehden numerossa on julkaistu sosiologian professorin Merja Kinnusen 26.10.2018 Lapin yliopistolla pitämä jäähyväisluento *Sosiologian lupaus* (s. 79–91). Kinnunen on tehnyt pitkän akateemisen uran Lapin ja Tampereen yliopistoissa. Hän on tunnettu myös tinkimättömästä työstään tiedetoimittamisen ja -julkaisemisen parissa, muun muassa Sosiologia-lehden toimituskunnan pitkäaikaisena jäsenenä (1999–2002 ja 2005–2006) ja päätoimittajana (2003–2004).

Jäähyväisluennossaan Kinnunen kuvaa ja tulkitsee yliopistotyön muutoksia uransa ajalta. Hän kertoo yliopistotyön ehdoista ja arjesta 1980-luvulta 2010-luvulle. Luento kulkee materiaalisista työtilaratkaisuisista ja -hierarkioista feministisen sosiologian mahdollisuuksien kautta aina tehokkuuden toiveunta näkevään kapitalistiseen nykyyliopistoon, jonka perusteita luotiin jo 1980-luvulla. Lopuksi hän kokoaa analyysinsä keskusteluksi sosiologian lupauksista. Sosiologian lupaus ja tehtävä on Kinnusen mukaan tarkastella yhteiskuntaa kriittisesti pyrkien näkemään yhteiskunta mitä erilaisimmissa ilmiöissä ja tunnistamaan eriarvoisuuden rakenteet. Lisäksi Kinnunen nimeää

lupauksen purkaa näitä rakenteita ja hahmottaa poliittisesti hyväksyttäviä todellisuuksia.

Kinnunen kirjoittaa, miten sosiologian kriittinen tiedonintressi sisältää myös kriittisyyden omaa käsitteistöä kohtaan: kyvyn nähdä, miten käsitteet eivät ole arvovapaita tai neutraaleja vaan muodostuneet tietystä ajassa, paikassa ja erilaisen toimijoiden aikaansaannoksista. Lena Näre on keskustelunavauksessaan *Sosiologian kaksi lupaus* Sosiologia-lehden numerossa 1/2015 kirjoittanut siitä, miten sosiologian kaanon on yhä valkoisen miehen kaanon. Tällä hän viittaa siihen, että tieteenalan historiasta on unohdettu pitkälle naiset ja rodullistetut ihmiset teoreetikoina mutta myös siihen, että itse sosiologian käsitteistössä on pitkään sivuutettu sukupuolentutkimuksen, etnisten suhteiden tutkimuksen ja jälkikoloniallin tutkimuksen esittämä kritiikki. Miten näin rajoittuneiden käsitteiden avulla voi uskottavasti tulkita moninaistuvaa ja globalisoituvaa maailmaa?

Kerrotun asian kannalta ei ole kuitenkaan merkityksellistä vain käsitteistö tai niiden avulla kuvattu sisältö vaan myös kerronnan muoto ja nar-

ratiiviset tekniikat. Näiden avulla ylläpidetään tietynlaista kuvaa sosiaalisesta maailmasta ja sen ilmiöistä enemmän totena kuin toisia mahdollisia. Clare Hemmings on kirjoittanut teoksessaan *Why Stories Matter* (2011, Duke University Press) siitä, miten tarinankerronnalla on väliä akateemisessa tiedonmuodostuksessa. Hän osoittaa, miten kerronnalla on aina poliittinen kieliopinensa, joka kytkeytyy laajempiin valtasuhteisiin uusintamalla, purkamalla ja/tai tarjoamalla niille vaihtoehtoja.

Hemmings nostaa toisiinsa kietoutuneet *viittaamisen käytännöt* ja *affektien mobilisoinnin* erityisen merkittäviksi narratiivisiksi taktiikoiksi uskottavuuden rakentamisen näkökulmasta. Viittaamalla ihmisiin tai lähestymistapoihin rakennamme näille erilaisia asemia suhteessa tieteentekoon ja sen historiaan tai suljemme ne kokonaan ulkopuolelle – niin leipätekstin tai puheen muotoilujen tasolla kuin kirjallisuusluettelossakin. Affektiivista suhdetta tekstin esittämään todellisuuteen ja tiedon subjekteihin sen sijaan kutsutaan esiin, kun lukijoita erilaisin tekstuaalisin menetelmin kehoitetaan arvottamaan esitetty (yleensä hallitsevan kaanonin mukainen) todellisuuden versio itsestään selvästi ”oikeaksi” versioksi. Lukija-tutkijan voi olla usein vaikea olla identifioitumatta tarjottuun affektiiviseen asentoon, koska silloin riskinä on itse itsensä marginaaliin asettaminen.

Kutsumme kaikki sosiologit kriittisesti reflektimaan sosiologian käsitteistöä, viittaamista, kerronnan muotoja ja tekniikoita poliittisina valintoina, jotka kytkeytyvät historiallisiin, alueellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin ulossulkemisen ja eriarvostamisen konteksteihin. Emme tavoittele kriittisen katseen kohdistamista niinkään yksittäisiin tutkijoihin ja omaan itseeseen, vaikka kunkin meistä onkin hyvä olla valppaana ja kokea eettistä vastuuta kertomistamme tutkimuksellisista narratiiveista. Ennemminkin kriittisen reflektion

tulisi kohdistua institutionaalisiin tiedontuotannon ja julkaisemisen kivettyneisiin käytäntöihin, joihin meidät on pitkälle sosialisoitu ja jotka me jaamme. Juuri tämä on valkoisen miehen kaanonin kyseenalaistamista, josta Näre yllämainitussa keskustelunavauksessaan kirjoittaa, ja osassa sosiologian lupausten lunastamista, jonka perään Kinnunen jäähyväisluennossaan kuuluttaa.

* * *

Tässä numerossa julkaistuissa artikkeleista ensimmäinen tarjoaa välineitä analysoida kerronnan läpi kulkevaa asemointia eli sitä, miten toiminnan ja puhumisen moraaliset oikeudet ja velvollisuudet jaetaan tilanteisesti usealla kerronnan eri tasolla. Tämä Matti Hyvärisen, Mari Hatavaran ja Hanna Rautajoen kirjoittama artikkeli avaa Michael Bambergin asemoinnin teoriaa. Asemoinnin teorian on katsottu kuuluvan viime vuosien tärkeimpiin avauksiin suullisten kertomusten tutkimuksen piirissä, mutta Suomessa se on ollut vielä harvaksen käytössä. Lähestymistapa mahdollistaa kerronnallisen identiteetin ja itsen vaihtelun rekisteröinnin ja analyysin haastattelututkimuksessa. Kirjoittajat havainnollistavat ja arvioivat asemoinnin teoriaa *Tervaskannot 90+* -hankkeessa tehdyn 91-vuotiaan naisen haastattelun analyysin avulla. Analyysi osoittaa, ettei kerrotun identiteetin näkökulmasta ole ratkaisevaa vain kerrottu sisältö, jonka perusteella voi hahmotella elämäkerrallisen kertomuksen. Oleellista on myös asemointi haastattelun tilanteissa kerrotuissa (pienissä) tarinoissa ja käydyssä vuorovaikutuksessa.

Numeron muut kolme artikkelia käsittelevät kunkin tavallaan eriarvoisuuden tuottamista tai siitä selviytymistä, mikä sopii mainiosti tuloillaan olevien vuoden 2019 maaliskuussa Turun yliopistossa ja Åbo Akademiassa järjestettävien Sosiologipäivien teemaan *Eriarvoisuuden monet kasvot*. Artikkeleissa tarkastellaan maahanmuuttajamies-

ten moraalista toiseuttamista ja ulossulkemisen oikeuttamista internetin keskusteluissa, kroonista väsymysoireyhtymää sairastavien potilasyhteisön kamppailuja rakentaa kiistanalaisesta sairaudesta fyysiseksi ymmärretty sairaus sekä siivoojien osallisuuden kurjistumista työelämässä rakenteellisten muutosten tuoksinassa.

Tuija Virkki tarkastelee artikkelissaan maahanmuuttajamiesten tekemästä väkivallasta eri internetfoorumeilla käytyä kansalaiskeskustelua. Hän on kiinnostunut siitä, millaisia moraalisia kannanottoja ja niihin perustuvia toiseuttamisen kategorioita keskusteluissa muodostetaan sekä siitä mihin niitä käytetään. Moraalisen järjestyksen tuottamista jäsentävään kategoria-analyysiin sekä jälkikolonialisiin teorioihin nojaten Virkki osoittaa, että maahanmuuttajamiesten väkivaltaan kohdistuu internetissä erityistä moraalista paheksuntaa eikä se juuri näyttäyty yksittäisinä tekoina, kuten etnisten suomalaisten tekemä väkivalta. Maahanmuuttajamiesten väkivalta kulttuuristetaan, demonisoidaan ja dehumanisoidaan, jolloin miehet esitetään vastaavasti ”takapajuisina barbaareina”, ”vaarallisina paholaisina” ja ”halveksittavina elukoina”. Kategorioinnin taustalla Virkki näkee moraalihierarkiat, joissa korostuu länsimainen kulttuurin paremmuus ja rodullistettujen ihmisten moraalinen alempiarvoisuus. Tälle perustalle rakentuu moraalinen ulossulkeminen, jossa kokonaisia ihmisryhmiä rajataan jopa ihmiskunnan ulkopuolelle ja jonka kautta maahanmuuttovastaisuus näyttäytyy eettisenä välttämättömyytenä.

Sairauden olemassaolon politiikka on Maiju Tannisen artikkelin aihe. Kroonista väsymysoireyhtymää (*chronic fatigue syndrome*, CFS) sairastavien potilaiden verkkoyhteisöä verkkoetnografisesti tutkimalla Tanninen tekee selkoa siitä, miten vakiintuneesta todellisuudesta poikkeava sairaus syntyy. CFS on nimittäin fyysisenä sairautena virallisissa yhteyksissä pitkälle kyseenalaistettu. Tästä huolimatta lääketieteellinen tieto on yh-

dessä kokemustiedon ja erilaisten materiaalien asioiden kanssa osa verkkoyhteisön itsehoidon käytäntöjä, joissa CFS tuotetaan fyysiseksi sairaudeksi. Yhteisön käytännöt mahdollistavat vakiintuneesta CFS:stä riippumattoman tavan tuottaa sairautta, mitä voidaan pitää toisaalta voimaannuttavana sairauden haltuunottona mutta myös vaihtoehdottomana selviytymiskeinona.

Teppo Eskelisen, Sanna Ryynäsen ja Maritta Tuomaalan artikkeli kuvaa siivoojien osallisuuden kurjistuneita rakenteellisia taloudellisia ehtoja ja esteitä työelämässä. Siivoojien työssä palveluiden kilpailutus ja ulkoistaminen näkyvät erityisen hyvin. Tutkimuksen aineistona on alun perin taiteelliseen käyttöön tuotettu siivoojien haastatteluaineisto sekä artikkelia varten erikseen tehty siivousalan luottamushenkilöiden haastattelut. Artikkelin keskeinen havainto on, että työn taloudellinen organisointimuoto ehdollistaa voimakkaasti osallisuutta tukevia tai heikentäviä käytäntöjä, joita on usein pidetty työpaikkakohtaisesta harkinnasta riippuvaisina.

* * *

Sociologian toimituskunnan kokoonpanossa tapahtui vuodenvaihteessa muutoksia. Lehden edellinen päätoimittaja Olli Pyyhtinen (TAU), Salla Tuori (ÅA) ja Pekka Rantanen (TAU) jättivät toimituskunnan hyvin palvelleina viime vuoden lopussa, ja heidän tilallaan aloittivat tämän vuoden alussa Andreas Häger (ÅA) Veera Kinnunen (LaY) ja Tuukka Ylä-Anttila (TAU). Haluamme kiittää sydämellisesti Ollia, Salla ja Pekkaa vuosien työstä lehden hyväksi ja toivotamme Andreaksen, Veeran ja Tuukan lämpimästi tervetulleiksi toimituskuntaan!